

Юридичні науки

УДК 343.13

Абрамова Валентина Олександрівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Абрамова Валентина Александровна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Abramova Valentina

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Карпенко Михайло Олегович

доцент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ: ВДОСКОНАЛЕННЯ НА ОСНОВІ

МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

ИНСТИТУТ СУДА ПРИСЯЖНЫХ: СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА

ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

THE JURY INSTITUTE: IMPROVEMENT, BASED ON THE

INTERNATIONAL EXPERIENCE

Анотація. У статті висвітлено питання чинного інституту присяжних в Україні. По-перше, стаття починається з опису категорії кримінальних справ, що розглядаються присяжними в Україні. Потім

автор показує рівень довіри українського суспільства до суддівської системи України. Автор порівнює цей інститут з існуючим в інших країнах, таких як США, Канада, Франція. Крім того, автор пропонує внести відповідні зміни у чинне в Україні законодавство. По-друге, у статті аналізується проблема з кількістю присяжних. У Кримінальному процесуальному кодексі України є лише 3 присяжні на 2 професійних судді. На думку автора, це порушення права людини на справедливий суд, оскільки позиція судді не може бути подолана 3 простими громадянами. В інших країнах, таких як США чи Франція, присяжних вісім чи дванадцять. Тож автор пропонує збільшити кількість присяжних. Крім того, ще одна проблема цього інституту - це повноваження присяжних. Вони вирішують, винен обвинувачений чи ні, і обирають разом із суддею міру покарання для нього. В інших країнах є деякі відмінності і автор звертає на це увагу. Наприклад, присяжні в США під час судового розгляду можуть голосувати лише про винність чи невинність людини, тоді як Кримінально-процесуальний кодекс Франції зазначає, що присяжні можуть, як і в Україні, обрати покарання для підсудного. На думку автора, ми не повинні змінювати повноваження присяжних в законодавстві України.

Ключові слова: суд присяжних, правосуддя, право на справедливий суд, міжнародний досвід, гуманізація кримінального процесу, повноваження присяжних, винесення рішення судом присяжних.

Аннотація. В статье освещены вопросы действующего института присяжных в Украине. Во-первых, статья начинается с описания категории уголовных дел, рассматриваемых присяжными в Украине. Затем автор показывает уровень доверия украинского общества к судебной системе Украины. Автор сравнивает этот институт с существующим в других странах, таких как США, Канада, Франция. Кроме того, автор предлагает внести соответствующие изменения в

действующее в Украине законодательство. Во-вторых, в статье анализируется проблема с количеством присяжных. В Уголовном процессуальном кодексе Украины есть только 3 присяжные на 2 профессиональных судьи. По мнению автора, это нарушение права человека на справедливый суд, поскольку позиция судьи не может быть преодолена 3 простыми гражданами. В других странах, таких как США и Франция, присяжных восемь или двенадцать. Поэтому автор предлагает увеличить количество присяжных. Кроме того, еще одна проблема этого института - это полномочия присяжных. Они решают, виновен обвиняемый или нет, и выбирают вместе с судьей меру наказания для него. В других странах есть некоторые различия и автор обращает на это внимание. Например, присяжные в США во время судебного разбирательства могут голосовать только о виновности или невиновности человека, тогда как Уголовно-процессуальный кодекс Франции отмечает, что присяжные могут, как и в Украине, выбрать наказание для подсудимого. По мнению автора, мы не должны изменять полномочия присяжных в законодательстве Украины.

Ключевые слова: суд присяжных, право на справедливый суд, международный опыт, гуманизация уголовного процесса, полномочия присяжных, вынесение решения присяжными.

Summary. The article covers the issues of current Jury institute in Ukraine. Firstly the article starts from describing the criminal case category considered by jury in Ukraine. After that the author shows the level of Ukrainian society's trust to the judicial system of Ukraine. Then the author compare this category in another countries, such as the USA, Kanada, France. Moreover, the author offers to make correspond changes in our legislation. Secondly, in the article explains the problem with the number of jury. In the Code of Criminal Procedure of Ukraine, there are only 3 jury to 2 professional judges. In the author's opinion,

it's a violation of the human right to a fair trial, because the weight of judge's opinion can't be overcome by 3 average citizens. In another countries such as the USA or France there are eight or twelve of them. So the author offers to increase the number of jury. What is more, the another problem of this institute is full powers of this jury. They decide guilty or not the accused and choose, together with the judge, the punishment for he or she. To talk about another countries, there are some different and author pays attention for this. For example in the USA jury during the trial can only vote about the guiltiness or innocence of a person, while the Code of Criminal Procedure of France claimed that jury can, like in Ukraine, choose the punishment for defendant. On the author's opinion, we shouldn't change this jury's powers in Ukrainian legislation.

Key words: *jury, jury's powers, court, human rights, international experience, judicial system of Ukraine, punishment.*

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 124 Конституції України «Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» [1]. Проте інститут присяжних у нашій державі, на жаль, не відзначається досконалістю і дієвістю, оскільки кількість присяжних і процедура розгляду та вирішення кримінальної справи просто нівелює їх можливість реально вплинути на результат розгляду справи. Рішення по справах зазвичай приймається професійним суддею, а присяжні, виконуючи свій обов'язок, просто погоджуються з рішенням професійного судді. Так, існує декілька моделей суду присяжних: англо-американська та франко-германська. Україна, керуючись досвідом Франції, запровадила наближену до франко-германської модель суду присяжних. Та чи є вона ефективною в Україні?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених займалися дослідженням зарубіжних моделей суду присяжних, механізмів їх функціонування і порівнянням з українським судом присяжних, а саме:

Берчук Д. В., Владикіна Т. А., Грубінко А. В., Загурський О. Б., Моргун С., Русанова І. О., Сердинський В. С., Скотинюк Я. А., Соловей А. М., Футей Б. А., Чангулі Г. І.

Невирішені раніше проблеми. Попри таку увагу з боку науковців до інституту присяжних, залишається невирішеним ряд проблем, пов'язаних із забезпеченням належного виконання своїх завдань присяжними та їх повноважень, що є перепорою досягненню завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі- КПК України), а саме «захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченню швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [2].

Мета. Метою статті є всебічне дослідження функціонування суду присяжних і механізму прийняття рішення. Аналіз міжнародного досвіду країн як англо-американської, так і франко-германської правових систем і можливість адаптації деяких положень в сучасне вітчизняне законодавство з метою його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день провадження в суді присяжних, відповідно до ст. 31 КПК України, можливе виключно у суді першої інстанції щодо злочинів, за які передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі і лише за клопотанням обвинуваченого (або ж його захисника). Тож можливість розгляду кримінальних справ присяжними дуже обмежена в Україні. Натомість Конституція Сполучених

Штатів Америки, а точніше Біль про права - Поправка V гарантує, що «Нікого не можна притягати до відповідальності за скоєння тяжкого кримінального злочину чи іншого ганебного вчинку, інакше як за поданням або висновком великого журі присяжних, за винятком злочинів, скоєних особами, які належать до наземних чи морських збройних сил або міліції, коли ці особи перебувають на дійсній службі, під час війни чи іншої громадської небезпеки» [3]. А Поправка VI наголошує на тому, що «В усіх кримінальних справах обвинувачений повинен мати право на швидкий і відкритий суд безсторонніх присяжних того штату та округу, раніше встановленого законом, де було скоєно злочин» [3]. В той же час, відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Франції, таке право мають особи, що обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 10 років [4]. Щодо Канади, то там обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачено покарання 5 і більше років має право на розгляд його справи журі присяжних [7, с. 5] Тож, на мою думку норма щодо можливості участі присяжних виключно у справах щодо довічного позбавлення волі не відповідає сучасним уявленням про правосуддя, оскільки за таких умов особа, якій може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі до 15 років не може скористатися правом на суд присяжних і її долю вирішує лише професійні судді, рівень довіри до яких в Україні дуже низький, що підтверджується даними національного опитування населення України. Станом на 2018 рік лише 16% громадян висловили довіру до системи правосуддя України [5]. Тож, на мою думку, було б доречним розширити коло справ, які можуть розглядатися за участю присяжних, зокрема щодо злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від десяти років.

Наступним проблемним питанням, що безсумнівно впливає на дієвість цього правового інституту, є кількість присяжних. Щодо положень українського законодавства, то відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК України

«Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого - судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд» [2]. Тож постає логічне запитання, як внутрішні переконання трьох осіб, що не мають вищої юридичної освіти і ніколи не здійснювали правосуддя зможуть вплинути на двох професійних суддів, які, до того ж, перебувають в одній нарадчій кімнаті? Щодо цього варто згадати хоча б французький суд присяжних. «Ст. 296 КПК Франції передбачає журі присяжних у кількості шести осіб, якщо справа розглядається в першій інстанції, та дев'яти – якщо в апеляційній» [6, с. 166]. Щодо американської моделі, то там передбачається два види судів присяжних: велике журі – складається з 16-23 осіб і вирішує питання достатності доказів для пред'явлення обвинувачення і мале журі – складається з 6-12 суддів, що розглядає справу по суті [7, с. 2-3] Тож, в обох існуючих моделях цього інституту кількість народних засідателів у два і більше разів перевищує їх кількість в Україні. Тож, необхідно вдосконалити національне законодавство і запровадити мінімальну кількість присяжних в суді першої інстанції – 6-8 осіб. Таким чином, буде забезпечена можливість присяжних реально впливати на вирішення справи по суті, оскільки зменшиться вплив професійних суддів. Лише за таких умов буде повною мірою реалізовано принципи справедливості і гуманізму, оскільки професійні судді часто керуються виключно нормами закону і практикою вищих судів, яка, до речі, не є обов'язковою в Україні і суди можуть відступити від позицій Верховного Суду, якщо обґрунтують необхідність цього. Але вони цього не роблять через власне не бажання, або завантаженість, що також є перепорою на шляху до справедливого суду,

гарантованого Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Більш того, саме така кількість присяжних дає можливість прийняття колективного рішення, коли доля людини залежить не від одного професійного судді, а від їх узгодженої позиції.

Іншим не менш важливим фактором є повноваження присяжних під час розгляду і вирішення справи. Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 383 КПК «Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого частиною третьою статті 331 цього Кодексу, судді і присяжні вирішують спільно». Тож, вони не мають повноважень вирішувати питання щодо обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в суді. Це питання, відповідно до ч.3 ст. 331 КПК України вирішує головуючий суддя. Тепер розглянемо повноваження присяжних в Сполучених Штатах Америки. У них існує дві окремі колегії присяжних, у кожної з яких є свої повноваження. Так Велике журі, що складається з 16-23 осіб, вирішує питання щодо достатності підстав (доказів) для пред'явлення підозрюваному державного обвинувачення у скоєнні злочину. Мале журі, у складі як раніше було зазначено – 6-12 осіб, за результатами розгляду кримінальної справи у суді вирішує чи є особа винною у інкримінованому їй злочині, чи ні [7, с. 2-4]. Проте, повноваження присяжних за Кримінальним процесуальним кодексом Франції досить суттєво відрізняються від американської моделі. Там присяжні вступають у процес виключно на стадії судового розгляду справи і разом із суддею приймають рішення як про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, так і обирають належну міру покарання, а також вирішують інші питання. «Будь-яке несприятливе для обвинуваченого рішення, в тому числі й відмова визнавати наявність пом'якшувальних обставин, приймається більшістю не менш ніж у вісім голосів. У разі стверджувальної відповіді на запитання про винуватість суд присяжних відразу ж вирішує питання про міру покарання» [9, с. 269-270].

Враховуючи, що Україна запровадила саме французьку модель інституту присяжних я вважаю, що повноваження, визначені у сучасному КПК України є достатніми для забезпечення належного функціонування суду присяжних і не потребують додаткових змін. Зокрема, спільне обрання міри покарання убезпечить обвинуваченого від призначення непомірно суворого покарання, враховуючи усі наявні обставини справи.

Висновок. Отже, інститут присяжних в Україні далекий від досконалості і, на сьогоднішній день, лише формально реалізує покладені на нього функції забезпечення справедливості і гуманізації кримінального процесу. Саме тому необхідно: по-перше, розширити перелік справ, у яких може бути застосовано суд присяжних до справ, в яких може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення волі понад 10 років. По-друге, збільшити кількість народних засідателів, які безпосередньо беруть участь у розгляді справи до 6-8 осіб, що забезпечить баланс інтересів судді і присяжних. А що стосується повноважень, то вони не потребують доопрацювань, оскільки повністю відповідають принципам і меті здійснення судочинства.

Література

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : за станом на 01 січня 2019 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. The Constitution of the United States. URL: <http://constitutionus.com/>
4. Кримінально-процесуальний кодекс Франції. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6381/file/France_CPC_am2006_en.pdf

5. Дані кола національних опитувань населення України та правників, які є учасниками судових проваджень, але не працюють в судовій системі за Програмою USAID «Нове правосуддя», станом на 2018 рік.
6. Сердинський В. С. Особливості здійснення правосуддя судом присяжних у французькій республіці // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція. 2016. №20.
7. Моргун С.О. Інститут присяжних міжнародний досвід// Підприємство, господарство і право. Кримінальний процес, 2017. №3.